

Franjo Ninić

Obraćenje, kršćanstvo i socijalno lice vjere: *teološko-politički esej o etičkom čitanju Korizme*

PROLOG

Sadržaj i teme ovoga eseja, s prilično pretencioznim naslovom, nastali su kao plod autorovih razmišljanja i tekstova napisanih za portal *Hrvatskoga glasnika* uz korizmene nedjelje 2025. godine. Budući da su tematski i koncepcijski međusobno povezani, nije ih bilo teško sklopiti u formu eseja koji sabire na jedno mjesto osnovne ideje socijalno-etičkog čitanja, kako biblijskih tekstova vezanih uz liturgiju korizmenih nedjelja, tako i kritično-teološkog čitanja našega društvenog, političkoga i religijskog konteksta. Tekstovi su u konačnoj redakciji poredani kronološki, a njihov međusobni dijalog i međuovisnost su, manjim intervencijama, dodatno naglašeni. Također su i međunaslovi dijelom preuzeti od naslovâ originalnih pojedinačnih tekstova, ranije objavljenih na spomenutim internetskim stranicama. Sačuvan je i jezik i stil prilagođen čitateljima/cama ovoga elektronskog medija, s naknadnim manjim intervencijama da bi tekst bio koherentan i da bi u ovom časopisu mogao biti objavljen u formi teološkoga eseja.

Izazovi svijeta i korizmeni put

Korizma ljeta Gospodnjeg 2025. bila je u proljeće. Stari i dobro poznati duhovni zov za više molitve, posta i dobrih djela, stajao je pred svima, kao orijentacijska točka u ovih četrdeset dana potrage za novim iskustvom vjere, razmišljanja i djelovanja kršćana u svijetu. U svijetu koji se, gledajući društvo, (geo)politiku i međunarodne

odnose, radikalno promijenio čak i u odnosu prema prošloj godini, a da ne govori-
mo o već pomalo zaboravljenom vremenu pandemije i izazova koje je donijelo po-
stpandemijsko doba. Savjest je čovječanstva, papa Franjo, bio bolestan pa su svijetu
nedostajale njegove intervencije u obliku zdravih, duhovnih *inputâ* svijetu i čovjeku.

Na čelo je Amerike došao Donald Trump i doslovno uzdrmao svojim ishitrenim
poslovno-političkim potezima, ionako krhki, demokratski ustroj zapadnoga svijeta.
Ratovi u Ukrajini i Svetoj Zemlji još uvijek uznemiruju cijelo čovječanstvo. Stalno
se, u diskursu političara, bilo na Zapadu ili Istoku, ponavlja potreba o dodatnom
naoružavanju i preslagivanju pozicija moći između velikih igrača, gdje su, uz SAD,
još uključene Kina, Rusija, EU i novostvoreni savez BRICS, gdje su, uz spomenute
Kinu i Rusku Federaciju, uključene i neke zemlje jugoistočne Azije, Afrike i Južne
Amerike.

Jedna vrsta *konzervativne revolucije*, koja se očituje u porastu radikalno desnih
političkih stremljenja, u skoro svim državama svijeta, dodatni je izazov za vlade, me-
đunarodne organizacije i vjerske zajednice. Ujedno je to bio izazov i za kršćane koji
su ušli u vrijeme korizmenoga duha, što im je trebalo pomoći u orijentaciji i pronala-
sku vlastitoga mjesta u svijetu koji doživljava radikalnu transformaciju.

U Bosni se i Hercegovini, sve ove svjetske geopolitičke i ideološke smjernice
nekako preklapaju s našim nutarnjim naslijeđenim konfliktima i sudarom barem tri
mala nacionalizma: bošnjačkog, hrvatskoga i srpskog. Vladajuće nacionalističke po-
litike, često sponzorirane pripadajućim vjerskim poglavarima, samo dolijevaju vatru
na iskustvo globalnoga nereda, koji se tako plastično može zapaziti u političkom i
medijskom prostoru BiH.

Može li korizmeni hod probuditi barem vjernike kojima je Isus iz Nazareta orijen-
tacijski **punkt** života i potaknuti ih na rekonstrukciju nereda, kako u vlastitim životi-
ma, tako i u našim fragmentiranim društvima i državama? Je li etičko-politički resurs
kršćanstva i Isusa iz Nazareta nepovratno zarobljen u političke, ekonomske i društve-
ne obrasce koji upravljaju našim svijetom? Je li kršćanstvo nemoćno išta promijeniti
u *clash*-u tih obrazaca, politika, ideologija i stremljenja? Na ta, i neka druga, pitanja,
pokušavaju odgovoriti sljedeći reci ovoga eseja.

Evo nekih zaključaka izvedenih iz teksta *Lukina evanđelja* (4,1-13) što ga čitamo
u liturgiji Prve nedjelje Korizme. Isus je u pustinji. Gladan. Đavao ga testira riječima:
„*Ako si Sin Božji, reci ovom kamenu da postane kruhom*“. Glad je egzistencijalna
prijetnja ljudskom životu. Onaj tko nije doživio glad, u istinskom smislu potpunoga
nedostatka hrane, taj ne može razumjeti ozbiljnost ove etičke i ljudske kušnje. Nju su
doživjela djeca u patničkoj Gazi ili tisuće ljudi u supsaharskoj Africi. Njih nije mogla

nahriniti ideja zapadne liberalne demokracije ili teorija o ljudskim pravima, o kojima siti zapadni čovjek naširoko i nadugo raspravlja na forumima, konferencijama i *workshopovima*. Isus jest, doduše, odgovorio riječima da „čovjek ne živi samo o kruhu“, čime je opravdao na jedan način potrebu da se život ne svodi na materijalističke obrasce ili ideje, ali nije – a to ne čini ni kršćanstvo u dovoljnoj mjeri – odgovorio na pitanje gladi u svijetu, nejednakosti u kvaliteti života ili u pitanju patnje djece u Gazi i na drugim, ratom obuhvaćenim, područjima našega svijeta. Apel za više solidarnosti u svijetu zarobljenom nemilosrdnom voljom za moći, a o čemu će biti govora više u nastavku, može se utemeljiti u Isusovu odgovoru provokatoru „*kako se ne živi samo o kruhu*“, odnosno u tvrdnji da materijalistička ili ekonomska logika ne iscrpljuju ljudsku egzistenciju u potpunosti. Potrebno je uključiti u razgovor o transformaciji nepravednih struktura našega svijeta i ono što se naziva **duhovnom** komponentom čovjeka; uvijek sa sviješću da je konkretna solidarnost sa siromašnima, s ljudima na rubovima naših društava i religijskih zajednica neodvojiva od propovjedničkih ili teorijskih nastojanja da svijet učinimo pravednijim, boljim i sretnijim. Ovo Isusovo oduhovljenje praktične solidarnosti s *gladnima* ovoga svijeta, predstavlja osnovu za razvoj jedne vrste *korizmene etike*, koju bi kršćani trebali ubrizgati u natrulo tkivo našega društva, politike i javnoga govora.

Sljedeći *đavalji test* je moć i **volja za moći**: „*Tebi ću dati svu vlast i slavu njihovu, samo mi se pokloni*“, drevna je kušnja posjedovanja moći i mogućnost upravljanja ljudima i njihovim životima. Velike i ubojite ideologije XX. stoljeća, osobito nacionalsocijalizam, fašizam i komunizam, upravo su na ovoj logici zarobile milijune ljudskih duša, a pogubile još više. Poklonstvo ideji, ideologiji, velikom vođi i sustavu, nagrađivano je obećanjem o oslobađanju od siromaštva, bogatstvu, utjecaju i značenju u društvu, odnosno u homogenoj i hermetički zatvorenoj mega-zajednici, koja je superiornija od drugih. Ona je, pri tome, dehumanizirala i pretvarala u topovsko meso, slabije, bolesnije ili naprosto ljude druge boje kože i uvjerenja, jednostavno ih ubijajući kao životinje i gušćeći u plinskim komorama.

Liberalni poredak koji je nastao na ruševinama ovih antiljudskih ideologija, ponudio je, kao alternativu, **moć novca** i progresa. Sada se poklonstvo ne traži nekom vođi ili nekoj ideji, kako je to bilo ranije, nego novcu, tržištu i ekonomskim interesima velikih država. One se ne libe voditi dugogodišnje ratove, ubijati tisuće ljudi i trošiti milijarde, da bi u svom posjedu imale financijsku moć, stečenu kroz pljačku prirodnih resursa, ponajprije nafte i plina, ali i tzv. rijetkih minerala. Dovoljno je samo promotriti grabež tih velikih za prirodnim resursima Ukrajine ili, ovdje u Bosni i Hercegovini, grabež za iskopavanjem i preradom **litija na Majevidi**, što bi moglo rezultirati ekološkom katastrofom, uništenjem izvora pitke vode i biološke raznolikosti na ovoj planini.

Isus je odgovorio biblijskom, hebrejskom sintagmom, koja stoji u temelju svih monoteističkih religija: „*Pisano je - 'Klanjaj se Gospodinu, Bogu svome i njemu jedinom služi!*“.

Čovjek je, od početka svoga postojanja, pribjegavao **deizmu** i klanjanju stvorenjima, od biblijskih idola, preko rimskih careva i spomenutih ideologija XX. stoljeća, do suvremenoga klanjanja novcu, političkoj naciji ili tržištu. Uvijek su ljudi bili skloniji zlatnom teletu, nego pločama zakona. Odmak od *volje za moći*, kao bitnoj odrednici ljudskog djelovanja, Isusov je i kršćanski prilog novoj etici međuljudskih odnosa. To je još jedno *korizmeno* načelo što ga treba iščitati iz ovoga teksta i koje treba prevesti u praktično djelovanje, kako na osobnoj razini, tako i na razini društvenoga i vjerničkog života.

Treći izazov iz ovoga Lukina teksta je onaj o ljudskoj iskonskoj potrebi da bude sam božanstvo. Ili Bog! Da se igra Boga: „*Ako si Sin Božji, baci se odavde dolje.*“ Čovjek je danas, kroz silni napredak u bioinženjerstvu i kroz razvoj **umjetne inteligencije (AI)**, stekao ogropnu moć koju nijedna povijesna epoha čovječanstva ne pamti. Neki povjesničari, kao što je Yuval Noah Harari, smatraju da prijetnja čovjeku nije više nuklearni rat velikih sila ili globalna ekološka katastrofa, usljed nekontrolirane emisije CO², nego su to *interračunalne realnosti* koje može kreirati AI. Te *realnosti* mogu čovjeka, kao njihova tvorca, zarobiti u virtualnu realnost koja oponaša čak i božanske karakteristike: sveznajuća, sveprisutna i **svemoćna informacijska mreža**. Kada se ta mreža upari s bioinženjerstvom, kao što je *Neura Link* i slični projekti, postoji objektivan strah da se, na taj način, čovjek zaista kocka s ulogom božanstva u svijetu i da „*iskušava Gospodina, Boga svojega*“, kako, u odgovoru provokatoru iz pustinje, kaže Isus. Oprezni pristup tehnološkom razvoju i poziv na odgovorni odnos prema moćnim produktima ljudskih ruku, dva su zadnja *korizmena etička načela* što ih se može izvesti iz teksta ovoga evanđelja, a koji završava riječima: „*Pošto iscrpi sve kušnje, đavao se udalji od njega, do druge prilike.*“

O nacionalističkom zasluživanju vjere

O reduciranju Korizme na jednostavnu religijsku ili poluvegansku folkloristiku, već je rečeno u prethodnim recima ovoga teksta. Spomenuta je tada i potreba da se ovo vrijeme, poželjne rekonstrukcije životne i vjerničke prakse, postavi u kontekst teološko-političkog govora, u smislu vjerničkoga sagledavanja geopolitičkih, kao i lokalnih političkih, društvenih, etičkih i ekonomskih procesa. Svi izazovi, kako društvenopolitički, tako i kršćansko-vjernički, analogno su uspoređeni s Isusovim kušnjama u pustinji, kako ih evanđelist Luka opisuje u tekstu iz prve nedjelje Korizme.

Isto Lukino evanđelje iz sljedeće, druge nedjelje Korizme (Lk 9,28b-36) treba pročitati u sličnom hermeneutičkom ključu, fokusirajući se na teološku kritiku jedne vrste religijski **utemeljenoga nacionalizma**, odnosno nakaradnoga domoljublja ili patriotizma. Nije u Bosni i Hercegovini nepoznata političko-nacionalna **okupacija** vjerničkoga identiteta i pripadnosti, da bi se tako bildali, ne samo nacionalna svijest i nacionalni interesi, nego i gradila jedna vrsta barijere prema *Drugomu*, koja se često manifestira kao otvorena mržnja i netrpeljivost. Eklatantan uzorak takvih procesa može se uočiti u narativu srpskih političara u BiH, osobito Milorada Dodika, sada već bivšeg predsjednika Republike Srpske, koji u recentnom legalnom pravosudnom procesuiranju njegovih postupaka vidi udar „muslimana“ (Bošnjaka) na „kršćane“ (Srbe i Hrvate).

Nije srpsko političko vodstvo u BiH izolirano u takvim tumačenjima i procesima. Jedna vrsta **zarobljavanja** vjerničko-religijskog identiteta katolika u BiH vidljiva je u manipuliranju njihovim vjerničkim i crkvenim životom od strane hrvatskih političara u BiH. Budući da je, kroz dugotrajne povijesne procese, došlo do *prevođenja* konfesionalnoga identiteta katolika u Hrvate te ne postoji jasna distinkcija kršćansko-katoličkoga i hrvatskog identiteta, nerijetko se nacionalistički i politički narativ tih političara u javnosti pokušava tumačiti kao obrana vjere, *kršćanskih vrijednosti* i zapadne civilizacije. Također se može čuti da je ta *hrvatska* politika *antemurale christianitatis*, predziđe kršćanstva koje je navodno ugroženo prodorom nekog *stranog* elementa u kršćanski prostor i u navodnu kršćansku Europu. Taj *strani* element su, naravno potpuno krivo interpretirano, **islam i muslimani**. Ovim se hrvatska politika u BiH aranžira s narativom probuđene desnice u Europi, koja je, pobjedom Donalda Trampa u SAD-u, krenula u novi *križarski* pohod na osvajanje vlasti i pozicijâ moći.

Sličan obrazac međusobnih odnosa manifestiraju **bošnjački političari** i Islamska zajednica u BiH. Budući da je, analogno Srbima kao pravoslavcima i Hrvatima kao katolicima, i nacionalni identitet Bošnjaka izveden iz konfesionalne pripadnosti islamu, nemoguće je, u političkom diskursu o tzv. obrani *Bosne i Bošnjaka*, razlučiti ono što govore politički prvaci iz toga naroda od onoga što govori vjerski lider bosanskih muslimana, reis Husein ef. Kavazović. Suprotne političke ideje i procesi se vrlo simplificirano svode na optužbe za islamofobiju, a radikalnije struje unutar toga etno-religijskoga korpusa tumače rat, agresiju, međunacionalne odnose te čak i genocid u Srebrenici, kao anti-bošnjačku i antimuslimansku *restauraciju kršćanske Europe*.

Zatvaranje i zaslužnjavanje vjerničkoga identiteta i vjere općenito u tvrdave nacionalnih mitologija i mitomanija, kako bi pokorno služile, bilo kolektivnim, bilo individualnim, interesima etno-političkih zajednica, korelira s namjerama Isusovih

učenika iz Lukina evanđelja: „*I gle, dva čovjeka razgovarahu s njime. Bijahu to Mojsije i Ilija. Ukazali se u slavi i razgovarali s njime o njegovu Izlasku, što se doskora imao ispuniti u Jeruzalemu. No Petra i njegove drugove bijaše svladao san. Kad se probudiše, ugledaše njegovu slavu i dva čovjeka koji stajahu uza nj. I dok su oni odlazili od njega, reče Petar Isusu: „Učitelju, dobro nam je ovdje biti. Načinimo tri sjenice: jednu tebi, jednu Mojsiju, jednu Iliji“*. Nije znao što govori.

Ne treba se upuštati u hermeneutičke interpretacije ili biblijsko-teološka razmatranja o samome tekstu, nego, u skladu s teološko-političkim pristupom, ovu namjeru učenika (prvotno Petra, da načine tri sjenice, jednu Isusu, te po jednu Mojsiju, rodonačelniku Zakona i Iliji, prvom od biblijskih proroka), interpretirati upravo kao nakanu da se duhovna stvarnost, vjera u Boga, Božja sloboda djelovanja i religioznost u širem smislu **zarobi i zasuznji** u *sjenice*. Nad njima/*sojenicama* vlast i moć nema više ni Isus ni neki božanski okvir, nego isključivo volja za moću i, u bh. kontekstu, nacionalističke i tzv. patriotsko-domoljubne političke strukture, neovisno kojoj od tri dominantne skupine pripadaju.

Postoji, naravno, rizik na ovaj način interpretirati ovu biblijsku parabolu s brda preobraženja. To je učinjeno svjesno i s namjerom da se značenje ovih riječi pomakne, s pukoga propovjedničkoga ili duhovnjačkog interpretativnog okvira, u **političko-teološki prostor**. Taj kontekst daje mogućnost da konkretnu društveno-političku situaciju u BiH – ovdje je to zasuznjivanje religioznoga u nacionalno-političko – razjasnimo tekstom koji se čita i tumači na drugu nedjelju Korizme. Treba imati na umu da je, kao i kod svih drugih biblijskih tekstova, moguće i drukčije kontekstualiziranje i interpretacija.

Evangelist Luka navodi da Petar *nije znao što govori* te da se mora slušati *Sina moga, Izabranika*. Ova apodiktička tvrdnja dolazi od *glasa iz oblaka*, simboličnoga Božjega govora koji se može čuti u biblijskim pripovijestima o izlasku iz Egipta, kad je Jahve vodio narod iz ropstva u slobodu, kao i kod događaja krštenja na Jordanu. To je, u bitnom, početak Isusova javnoga djelovanja u kojem je pozvao čovjeka i svijet na put radikalnoga obraćenja, odnosno na put one spominjane korizmene rekonstrukcije nakana i čina.

Poslušati *glas iz oblaka*, u bh. političko-teološkom kontekstu, doslovno znači otrgnuti religiozno i vjerničko iz sužanjstva političkom i nacionalnom, odnosno, osloboditi duhovnu zbilju i vjerničku egzistenciju iz ralja ovdašnjih etno-političkih kandži, analogno oslobađanju zasuznjenih Hebreja iz egipatskog ropstva.

Koliko će to biti praktično moguće pretočiti u vjerničku stvarnosti, ovisi o hrabrosti i odlučnosti vjernika i njihove sposobnosti prihvaćanja distinkcije u vlastitim

identitetima. Oni su – kako smo to utvrdili ranije – konfuzno isprepleteni jedni s drugima, u tolikoj mjeri da ih nije moguće racionalno razlikovati.

Korizmena etika, koja se pokušava razviti kroz ovaj tekst, ne može i ne smije nuditi apodiktičke tvrdnje, zapovijedi ili **recepte** za rješavanje svih ovih zapetljanih političko-vjerskih relacija. Biblijska etika, koja stoji u fundamentu i ove korizmene etike, ne nudi nikad konačna rješenja ili gotove obrasce djelovanja. Ona je više motivacijska i apel je na savjest i odgovornost pojedinca da izađe iz prostora gdje *ne zna što govori*, u prostor i obrasce života, s onu stranu nakaradnoga domoljublja i zaslužjenog uma i vjere.

O političkoj odgovornosti vjerskih zajednica u BiH

Često se vjernici svih triju ključnih vjerskih zajednica u BiH – Katoličke crkve (KC), Islamske zajednice (IZ) i Srpske pravoslavne crkve (SPC) – istodobno nalaze u povlaštenom vremenu svojih ritualnih pokorničkih vjerskih tradicija: u *korizmi*, mjesecu *Ramazana* i *velikom postu*. Neprocjenjiva je to šansa da u sinergiji različitih tradicija, koje zajedno čine cjeloviti mozaik bosanskohercegovačkog iskustva suživota i složenih socio-političkih odnosa, u javni, društveni i politički prostor bude odaslana snažna poruka o **odgovornosti** i pozivu na strpljenje, mir, politički dijalog i međusobno razumijevanje ovdašnjih naroda, građana i osobito zajapurenih političkih predstavnika Hrvata, Bošnjaka, Srba i svih ostalih. U takvom nastupu, uključujući i angažirano promicanje zajedničkog *weltethos-a*, baziranoga na 10 zapovijedi, vjerske zajednice i vjerski lideri u BiH ispunit će svoju, kako teološko-vjersku egzistenciju, tako i teološko-političku funkciju, u razrovanom i nesređenom društvu i državi BiH.

Spomenute vjerske zajednice (KC, IZ, SPC) skoro su jedini **kohezivni element** ove visoko decentralizirane, države. U oba bh. entiteta i Distriktu Brčko ove su institucije nazočne i djelatne. Kroz različite upravne jedinice, ali ponajprije kroz mrežu župa, džemata i parohija, postoji dosad nerealizirana šansa utjecaja na istinsko vjersko ophođenje s aktualnim negativnim političkim procesima koji, ne samo da unose nemir, strah i zlodušne *ratne trube* u svakoga bih čovjeka, nego vrlo ozbiljno narušavaju i opću sigurnost u zemlji, osobito među povratnicima i tzv. manjinskim skupinama u entitetima, kantonima i drugim formama lokalne administracije u BiH.

Preduvjet za to je – a o čemu je pisano ranije – na prvom mjestu oslobađanje djelovanja vjerskih zajednica iz **sužanjsva** nacionalnim politikama te ozbiljna redefinicija pristupa društveno-političkoj zbilji u Bosni i Hercegovini, općenito. U tekstu

evanđelja što ga katolici čitaju na treću korizmenu nedjelju, stoji Isusovo upozorenje sunarodnjacima: „*Nipošto, kažem vam, nego ako se ne obratite, svi ćete tako propasti.*“ (Lk 13,5)

Obraćanje, ili rekonstrukcija vjerničkih i životnih obrazaca, ključni je etički zahtjev vjernicima i vjerskim zajednicama u sva tri ova sveta vremena: *korizmi, ramazanskom i velikom postu*. Spomenuta se redefinicija odnosi na suštinsku promjenu pristupa. Od individualističkoga razumijevanja obraćenja i vjerničke prakse, potrebno je prijeći – kako to tumači *nova* politička teologija **Johana Baptista Metza**: u društveno-kritički govor i razumijevanje društvenih i političkih procesa kao eminentnog *teološkog mjesta*.

I to ne samo u akademskom i teorijskom kontekstu, nego upravo u kontekstu kapilarnih i bazičnih zajednica, kakve su spomenute župe, džemati i parohije u Bosni i Hercegovini.

Potrebno je, svima koji u tome prostoru javno govore, propovijedaju ili pišu, a to su uglavnom obrazovani intelektualci u izravnom kontaktu s običnim čovjekom i njegovim životom, skrenuti pozornost na potrebu ove redefinicije i stvaranja okvira za potpuno drukčiji pristup onomu što se u etici i moralnoj teoriji naziva **politička odgovornost**.

Politički se koncept odgovornosti, jednako kao i koncept opće etičke odgovornosti, po sebi može tumačiti u bazičnom teološkom okviru. Moguće je, o čemu će se razmišljati u nastavku ovoga eseja, čak i formulirati nešto što se u teoriji naziva *teologija odgovornosti*. Ona se, naravno, ne iscrpljuje samo u okvirima političkoga, nego dotiče i pitanja pravednosti, etike okoliša te pitanja ekonomije, solidarnosti kao i pitanja o tehnologiji, umjetnoj inteligenciji i drugim aktualnim, moralnim i socijalnim dilemama u svijetu.

Ovaj apel za povratkom istinskom vjerničko-teološkom razumijevanju političkih i inih procesa u bh. društvu, adresiran je prvotno na prvake u strukturama svih triju vjerskih zajednica u BiH. Njihov racionalan i odgovoran diskurs može u javnosti, akademskim krugovima i među ostrašćenim političarima u BiH, zaista pridonijeti konvergenciji sada potpuno dispartnih političkih procesa, koji su uzrokovani različitim, uglavnom uskonacionalističkim i tvrdim etno-religijskim politikama.

Vodstvo, teolozi i službenici Katoličke crkve, će odgovorno-etički potencijal svoje zajednice najbolje pretočiti u apel za učinkovitu političku odgovornost na način da, *secundum loca et tempora*, principe katoličkog socijalnoga nauka, prevedu u konkretan život svojih struktura i ponude ga kao okvir i javnih socijalnih politika. To je učinjeno u Bavarskoj, s konceptom *socijalnoga tržišnog gospodarstva*,

o čemu je u svojoj knjizi *Kapital* pisao kardinal Rheinhard Marx. Vrijedan prilog tomu može biti i političko-teološka misao nekih franjevac Bosne Srebre, zajednice koja, kao i KC, uz svoju vezanost za cijelu teritoriju BiH, može ponuditi primjenjive teološko-političke modele, iz svoje višestoljetne svekolike nazočnosti na ovim prostorima.

Slično je i sa strukturom Islamske zajednice u BiH. Svoju redefiniciju odnosa prema političkim procesima i **nacionalnom pitanju** Bošnjaka i države Bosne i Hercegovine, trebala bi, i ova zajednica, konačno provesti. Složeni je odnos, prema političkom uopće, u islamu u BiH, dijelom olakšan geografskim položajem i povijesnim iskustvom nastanka nečega što se zove **europski islam**. IZ, njezino vodstvo i cijela struktura, baštini u svojim normativnim tekstovima, europskom kontekstu i iskustvu stoljetnoga zagrljaja s kršćanstvom zapadne i istočne tradicije, treba izroditi i utemeljen poziv na **novu političku odgovornost**. Potrebna je samo hrabrost za iskorak iz starih struktura mišljenja i djelovanja.

Što se **SPC**-a tiče, jednaki su izazovi kao i kod prethodne dvije zajednice. Uz to, istočno pravoslavlje, kada je u pitanju društveno-kritička svijest, odnosno političko-teološki kontekst, ima jednu specifičnost. Naime, u pravoslavnoj političkoj teologiji postoji pojam *sinfonia*, koji podrazumijeva jednu vrstu idealiziranoga odnosa između Crkve i države, odnosno između duhovne i svjetovne vlasti. Danas se taj koncept, poslije njegova zamiranja tijekom 20. stoljeća, pokušava vratiti u pravoslavnu teološku misao pa i u vjerničku praksu SPC-a. Proročko-kritički govor o političkoj odgovornosti u okviru ovoga koncepta, ogleda se u redefiniciji bizantskoga razumijevanja *sinfonije* u noviju, osuvremenjenu ideju, prema kojoj se Crkva brine za duhovni život i moralni kompas naroda, dok država upravlja svjetovnim poslovima te osigurava pravdu i red. Pravoslavna *sinfonia* nije ni potpuno stapanje ili podređivanje jedne institucije drugoj (kao u teokraciji ili cezaropapizmu) niti laicistička totalna separacija *trona i oltara*, nego uzajapno poštovanje i suradnja, gdje svaka sfera ima svoje granice i **odgovornost**. Treba imati na umu da se ovaj idealizirani, *sinfonijski* odnos srpske Crkve i politike, oltara i trona, može pronaći u teološkim udžbenicima i radovima progresivnijih pravoslavnih teologa, ali ga nema u narativima i praktičnim smjernicama vjernicima većine srpskih episkopa. U tom smislu, i ova prevažna kršćanska zajednica vjernika u Bosni i Hercegovini treba **obraćenje** u recepciji i življenju političke odgovornosti u ovoj zemlji pretrpanoj izazovima, krizama i nerazumijevanjem. Prigoda za to je vrijeme *velikoga posta*, koji bi se, i temporalno i na simbolički način, zagrlio sa spomenutim pokorničkim i transformativnim svetim vremenima katolika i muslimana.

Korizma i socijalno lice vjere

Kad su ove misli o socijalno-političkom značenju kršćanske korizme i vjere objavljene na jednom portalu, naša braća muslimani su započeli slavlje ramazanskoga Bajrama. Završetak mjeseca posta, koji se kalendarski preklopio s Korizmom kod katolika i velikim postom kod pravoslavaca (2025), koincidira sa snažnom porukom iz Lukina evanđelja, predviđenog za liturgiju četvrte korizmene nedjelje.

Tekst (Lk 15,1-3.11-32) poznat kao parabola o milosrdnom ocu ili izgubljenom sinu, jedan je od najljepših književnih uradaka iz Novoga zavjeta, a nadahnua je, ne samo snažni val klasične kršćanske duhovnosti, temeljene na iskustvu Božjega milosrđa, obraćenja i potrebe promjene životnih obrazaca, nego i čitav spektar mogućnosti čitanja i interpretiranja istoga u socijalno-etičkom kontekstu vjere i vjerničke egzistencije.

Očeva bezgranična otvorenost praštanju kako mlađem, *izgubljenom sinu* tako i *starijemu*, koji u strahu tavori u njegovoj sjeni, u klasičnoj kršćanskoj se duhovnosti pripisuje Bogu, milosrdnom Ocu, koji bezuvjetno prihvaća čovjeka kao takvoga – sa svim njegovim kvalitetama i stranputicama – te mu hrli u susret, grli ga i stvarno ga i simbolički vraća u obitelj, u zajednicu i društvo gdje *izgubljeni* čovjek iznova stječe ljudsko dostojanstvo i privilegiju biti Božjim djetetom. U Tuzli je, na jednom baneru u središtu grada, cijeli sveti mjesec (2025.) stajala poruka: *Ramazan je mjesec Božjega oprosta*. Simbolička i stvarna povezanost ove rečenice s iskustvom iz spomenute Isusove parabole ne treba dodatnoga objašnjenja.

Nizozemski je svećenik i duhovni pisac Henri Nouwen (+1996), u svojoj knjizi *Povratak izgubljenog sina*, u susretu s detaljem slike nizozemskog baroknog slikara Rembrandta van Rijna, *Povratak razmetnoga sina* (1662), otkrio za sebe i za svoje životno poslanje ključnu socijalno-etičku poruku. Naime, Rembrandt je naslikao ruke oca koji grli *izgubljenog sina*, ne kao dvije muške, nego kao jednu **mušku** i jednu **žensku** ruku. Želio je pokazati da Bog i njegov milosrdni čin otvorenosti i bespogovornog prihvaćanja čovjeka, nema samo očinsku, **mušku** dimenziju, nego i **žensku** i majčinsku, koja se u kršćanskoj duhovnosti, pa i etici, često odbacivala, prezirala i nedovoljno vrednovala. Na Nouwena je, i njegov život, ovaj detalj utjecao presudno. Nakon gotovo dva desetljeća rada kao profesor u akademskim ustanovama: *Yale*, *Harvard* i Sveučilište *Notre Dame*, napustio je posao sveučilišnoga profesora, kako bi podijelio svoj život s osobama s **mentalnim invaliditetom** u zajednici *L'Arche* (hrv. *Arka*) u Torontu u Kanadi. Učinio je vidljivim i djelatnim, ne samo duboko i intipno duhovno iskustvo potrebe pomoći siromasima ovoga svijeta, onima na rubovima naših institucija i crkava, nego skrenuo pozornost na ono što bi trebalo

biti središte poslanja crkava i vjerskih zajednica: njihovo socijalno i socijalno-političko lice.

Crkvene instance u BiH, više ili manje uvjerljivo, progovore pokoju riječ o *socijalnome pitanju* ili pitanju društvene pravednosti, preko svojih priopćenja ili izjava za javnost, u kojima se protokolarno traži, između ostaloga, *pravedno društveno-političko uređenje* Bosne i Hercegovine, bez poziva i upute na proročko-kritičku baštinu kršćanstva i njegova socijalnoga nauka. Taj je nauk, kroz svoje dokumente i svoju teologiju i etiku, dostigao zaista važno mjesto u suvremenome promišljanju i vrednovanju čovjeka, društva i političkih zajednica. Ovo je još samo jedan pokazatelj da **katolički socijalni nauk, odnosno kršćanska socijalna etika, nisu još zaživjeli niti unutar Crkve**, a da ne govorimo o njihovu sustavnom promicanju ili redovitom naviještanju, kroz pastoralni ili katehetski rad.

Međutim, pitanje *socijalnoga*, unutar kršćanstva, ne spada u temu proglasa ili slijepoga pozivanja na promjenu društvenih struktura. Kršćanska socijalna etika, kao teološka disciplina unutar koje se *traga za kriterijima pravednoga zajedničkog života te za preduvjetima dobrog života za sve s jednoga određenoga, kršćanskoga stajališta*, zahtijeva od Crkve kao institucije, ali i od njezinih članova, proročko-kritički stav prema društvu, ekonomiji, a posebno prema politici. Takav stav svoje utemeljenje ima u čvrstom uvjerenju u Božje **učovječenje** u Isusu Kristu te u bezuvjetnoj **solidarnosti** Božjoj sa svojim stvorenjem i mora se čitati u *perspektivi Božje volje za spasenjem svih ljudi*. Kršćansko poimanje socijalnoga pitanja i u našem vremenu mora svoju referentnu točku imati u onoj središnjoj poruci Isusova navješćaja o dolasku kraljevstva Božjega, koja također ima i svoju socijalnu dimenziju. Dovoljno je spomenuti samo Isusovu zapovijed ljubavi (Mt 22,34-40), Matejev govor o posljednjem sudu (Mt 25,31-46) u kojima se postupak prema gladnima i žednima, bolesnim i siromašnima, izjednačuje sa stavom prema Isusu samome, a posebno njegova *blaženstva* (Mt 5,3-12). **Isus nastavlja i radikalizira izrazito socijalne zahtjeve starozavjetnih proroka** (Amosa, Izaije, Jeremije i Ezekiel!) o neodvojivosti ljubavi prema Bogu od ljubavi prema čovjeku; o ništavnosti bogoštovlja (kulta), bez učinkovite ljubavi prema bližnjemu, posebno kad je ovaj u nevolji. Ovaj načelni stav prema *socijalnome pitanju* kršćanstvo je, i kao nauk i kao praksu, dijelom prožimalo cijelu njegovu povijest. Praktična briga za siromašne, bolesne ili stare bit će konstanta i provjera autentičnosti kršćanskoga života pojedinaca i zajednica (karitativni rad), a u bogoslužju, propovijedima, moralnim poukama i teološkim raspravama, iznositi će se nauk o socijalnim dužnostima vjernika, već prema potrebama vremena i konkretnih uvjeta života.

Spominjali smo ranije da Crkva ne može cjelovito naviještati evanđelje, ako istodobno ne zahvaća u konkretnu društvenu problematiku. Crkva u Europi, osobito

katoličke provenijencije, zahvaćala je i socijalno pitanje, što joj je donosilo prigovore da se previše miješa u zemaljske stvari. Kod nas je, osobito nakon demokratskih promjena, situacija nešto drukčija. Naime, crkvena hijerarhija redovito je bila u bliskoj vezi s političkom vlašću i vladajućim partijama ili je financijski bila ovisna o državi, što je onemogućavalo istinsku evandeosku kritiku nepravednoga društva ili ekonomskoga sustava, u skladu sa svojim vlastitim socijalnim naukom. Slično je i u strukturama SPC-a i IZ. Propovjednici na župama nisu, uz iznimku vrlo korisnoga karitativnoga rada za vrijeme rata, uopće ni recipirali niti pokušali usvojiti nešto od *socijalnoga pitanja*, jer je, još uvijek, u evangelizaciji **prisutan individualistički ton** (navjestitelji su ili menadžeri koji dobro barataju s novcem ili *duhovnjaci* kojima je svaki društveni angažman stran). Trebat će još dugo, barem u ovom prostoru, da se shvati kako je i socijalna dimenzija čovjeka, sa svojim konkretnim strukturama, također predmet evangelizacije.

Poziva na promjenu mišljenja ima mnogo. Parabola o *izgubljenom sinu* jedna je od njih. „*Borba za pravdu i sudjelovanje u preobražaju svijeta u potpunosti nam se ukazuju kao sastavni dio propovijedanja evanđelja: to jest poslanja Crkve za otkup čovječanstva i njegovo oslobađanje od svake potlačenosti*“, pišu 1971. južnoamerički teolozi V. Cosmao i J. Alfaro. A njemački biskupi, u svome dokumentu *Za budućnost u solidarnosti i pravednosti* (1997) podsjećaju da „(...) *zauzimanje za solidarnost i pravednost neodvojivo pripada naviještanju evanđelja i da u bogoslužju svoje mjesto mora imati ne samo koralno pjevanje nego i urlik siromašnih, da se za kršćanina ne smiju razdvajati 'mistika', dakle susret s Bogom i 'politika', odnosno služenje društvu*“ (ZSG 46).

Društveno shvaćanje čovjeka kao osobe, princip općega dobra u socijalnoj etici, pravednost, solidarnost i supsidijarnost, trebali bi postati metodički obrasci za prevođenje socijalnoga koncepta kršćanskoga iskustva u suvremeni svijet i politiku. U vremenu korizme i osobito u kontekstu čitanja ovoga evandeoskog teksta, za to je savršena prilika.

Taj tekst i Nouwenovo iskustvo s Rembrandtovom slikom, iziskuju da, kao *aksiom solidarnosti* i kao naš poželjni korizmeni temeljni socijalno-etički princip, usvojimo *preferencijalnu opciju za siromašne*. Razmatran prvotno kao teološka i eklezijalna kategorija, ovaj je stav postao ozbiljnim zahtjevom za rješenjem cjelokupnoga društvenoga uređenja.

Obraćanje, nasilje nad ženama i vjernici globalisti

Prošlo je čitavih pet godina od *vremena praznih crkava* i pandemijskoga iskustva vjere u crkvama i vjerskim objektima bez vjernika. Češki teolog Tomáš Halík je u

svome tekstu *Kršćanstvo u vrijeme bolesti* iz travnja 2020. godine napisao: „*Pnogi su od nas, na početku ove neobične korizme, mislili da će ova epidemija uzrokovati samo kratkoročni blackout, smetnju uobičajenim društvenim procesima, da ćemo sve to nekako prevladati i uskoro se opet moći vratiti u stari modus. Ali to tako neće ići. I bilo bi loše ako bismo se oko toga brinuli. Poslije ovoga globalnoga iskustva svijet neće samo biti isti kao ranije – a vjerojatno i ne treba biti. Normalno je da se u vremenima katastrofe ponajprije zanimamo za materijalne stvari nužne za preživljavanje. Ali i dalje vrijedi: ‘Ne živi čovjek samo o kruhu!’ Sada je vrijeme da se u obzir uzmu i dublje međuovisnosti ovoga razaranja sigurnosti našega svijeta. Neizbježni proces globaliziranja očigledno je dostigao svoj vrhunac: sad se pokazuje globalna ranjivost globaliziranoga svijeta.*“

Ova 2025. godina potvrđuje Halíkove slutnje o dubokoj krizi institucionalne religioznosti, i to ne samo kršćanske, kao i o nemogućnosti vjernika i vjerskih zajednica da odgovore na duboka i aktualna životna pitanja čovjeka današnjice, koji je pod udarom globaliziranja opasnih desničarskih ideologija, nacionalizama, militarizacije, nepravednih međunarodnih odnosa, ekonomskih kriza i posvemašnjega nedostatka empatije i odgovornosti. Halík je upitao je li za Crkvu – kao jednoga od prvih **globalnih igrača** – tadašnje i današnje *vrijeme bolesti*, zapravo, prigoda da preispita svoju temeljnu misiju u svijetu, da postane *poljska bolnica* koja će liječiti rane ovoga svijeta – kako je to govorio Papa Franjo. Kroz prethodne retke ovoga eseja, slijedeći *inpute* iz nedjeljnih evanđelja, ukazali smo na neke smjernice javnoga, socio-političkoga prinosa, ne samo Crkve, nego i drugih vjermičkih zajednica ozdravljenju društva, osobito kod nas u Bosni i Hercegovini.

Tekst Ivanova evanđelja (8,1-11) donosi opis susreta Isusa i žene preljubnice, koju su mu doveli pismoznanci i farizeji, s namjerom da provjere njegovu lojalnost Mojsijevu zakonu koji je propisivao kamenovanje grešnice. Ivan Isusovu reakciju opisuje ovako: *Sagne se pa stane prstom pisati po tlu. A kako su oni dalje navaljivali, on se uspravi i reče im: „Tko je od vas bez grijeha, neka prvi na nju baci kamen.“ I ponovno se sagnuvši, nastavi pisati po zemlji. A kad oni to čuše, stadoše odlaziti jedan za drugim, počevši od starijih. Osta Isus sam – i žena koja stajaše u sredini. Isus se uspravi i reče joj: „Ženo, gdje su oni? Zar te nitko ne osudi?“ Ona reče: „Nitko, Gospodine.“ Reče joj Isus: „Ni ja te ne osuđujem. Idi i odsada više nemoj griješiti.“*

Može li se iz namjere farizeja i pismoznanaca iščitati namjeru nečega što se danas naziva „nasilje nad ženama“? Taj fenomen je prvorazredna etička, politička, sigurnosna pa i vjermička tegoba našega vremena. Osobito u Bosni i Hercegovini i – još uže gledano - ovdje u Tuzlanskom kantonu. Nigdje se nemoć i neodgovornost institucija svih vrsta ne pokazuje tako otvoreno kao u prevenciji i sprječavanju brutalnoga

nasilja nad ženama – od zlostavljanja u obitelji, na poslu i u zajednici, općenito, do brutalnih scena ubojstava, gdje su žene bile žrtve vlastitih muževa ili partnera druge vrste. Bezbroy je kampanja, okruglih stolova i konferencija organizirano ne bi li se odgovorilo na pitanje otkuda ta sklonost *femicidu*, tomu još pravno i teorijski nedovršenom pojmu. Brojni su i različiti odgovori iz sociološke, psihološke, politološke i teološko-vjerničke perspektive. Razlozi se traže u manjkavosti našega pravnoga i sigurnosnog okvira kao i u jednoj vrsti objektivnog patrijarhalnoga mentaliteta – koji svoje korijene ima i u rigidnim *antiženskim* narativima, unutar tradicionalnih vjerskih zajednica kod nas. Dodatni je problem unisono odbijanje svih vjerskih zajednica prihvaćanje činjenice *rodno-uvjetovanog nasilja* i, općenito, prihvaćanja samoga pojma roda, kao sociološkoga konstrukta odvojenog od spolnog identiteta. Svaki govor o *rodu*, pa čak i onaj minimalni koji je u stanju parcijalno objasniti i nasilje nad ženama, proglašava se fantazmom *rodne ideologije*, koja je smrtni neprijatelj ne samo tradicionalne obitelji i društva, nego i vjere i religije, općenito.

Rodnu ideologiju je, kao kvazi-znanstveni konstrukt u raspravu o nasilju nad ženama, u javni prostor uveo desničarski populistički pokret, koji se na svim poljima društvenoga života poziva na nužnost jedne vrste konzervativne revolucije. Zadnje vrijeme je ta revolucija dobila zamah izborom Donalda Trumpa za američkog predsjednika te jačanjem tvrdih desničarskih političkih pokreta diljem Europe i Sjeverne Amerike. Ovaj nekoherentni idejni kompleks simplificirano dijeli svijet i politiku na dva suprotstavljena pola: na **globaliste** i **suvereniste**.

Prvi su svi oni koji navodno *uništavaju* svijet propagiranjem tzv. lijevo-liberalne ideologije ili demokracije koja, u bitnom, razara sve tradicionalne vrijednosti, od ljudskoga identiteta, preko obitelji i društva, do nacionalnih država i vjerskih uvjerenja. Drugi su zapravo čuvari i branitelji svega gore nabrojenoga, s napomenom da kao metode svoje ideološke borbe koriste narative koji su ksenofobni, anti-znanstveni (spomenuta *rodna ideologija*), često mrziteljski, antiteološki i, što je najopasnije, koriste vrlo manipulativno jezik vjere ili religije kako bi opravdali svoje nakaradne koncepte. Njihov bi se jezik mogao usporediti s jezikom pismoznanaca i farizeja iz citiranoga Ivanova evanđelja: Mojsijev zakon predviđa kamenovanje žene, dakle nasilje nad njom, čak i smrt. Božanskim se autoritetom sakralizira ne samo nasilje kao takvo, nego i ideološki okvir u kojemu se dokidaju temeljne humanističke pa i evanđeoske vrednote otvorenosti, širine, solidarnosti, autokritike, slobode, jednakosti i ljubavi prema Drugom. A sve su te vrednote uključene u Isusove riječi: „*Tko je od vas bez grijeha, neka prvi na nju baci kamen.*“ i „*Ni ja te ne osuđujem. Idi i odsada više nemoj grijешiti.*“

Kršćanski vjernici, svjesni svoje društvene uloge i nadahnuti isusovskom etikom *kompasije*, solidarnosti i blizine onima najmanjima, rubnima u ovome svijetu,

trebali bi iznova postati **globalni igrači** u svijetu gdje je globalizam postao negativan pojam. Negativan u smislu, kako ga interpretiraju *trumpistički* desničari i promotori konzervativnih revolucija, a njih ima, ne samo na Zapadu, nego i ovdje u balkanskim državicama i društvima. Kršćani (i muslimani također!) trebaju se ponovno pronaći odgovornima, ne samo za promicanje *globaliziranja* svojih temeljnih etičkih i socijalnih načela, utemeljenih ne u pokoravanju konzervativnim trendovima koji ih zarobljavaju u svoje okove i dokidaju potrebu humane preobrazbe svijeta, nego u odgovorno-etičkom čitanju svojih utemeljujućih tekstova.

Memoria passionis, odgovornost i mit o nedužnosti

Na Cvjetnicu, kojom završava Korizma, a započinje Veliki tjedan i koju liturgija naziva nedjeljom muke Gospodnje, kršćanski vjernici, svake godine, čitaju evanđeoska izvješća o Isusovoj muci, smrti i pokopu. Ove, 2025. godine je to tekst iz Lukina evanđelja (Lk 22,14–23,56), čija su pojedina poglavlja socio-etički analizirana u ovome eseju.

Ovaj obredni čin sjećanja na Isusovu muku ili na *Isusovu patnju*, kako u svojoj knjizi *Memoria passionis; Provokativni spomen u pluralističkom društvu* objašnjava teolog Johann Baptist Metz, moguće je interpretirati kao ključno mjesto stvaranja nečega što ovaj teolog naziva *novom političkom teologijom*. Ova knjiga predstavlja ključno djelo te Metzove političke teologije, usredotočeno na koncept *sjećanja na patnju* kao središnji element kršćanske vjere i društvene odgovornosti. Ovdje je pokušano korizmeni put kršćana i nedjeljna evanđelja interpretirati u sličnome ključu, s fokusom na socijalno-etičke elemente kršćanstva, koji su neodvojivi od političke i društvene odgovornosti. Na kraju, korišten je Metzov okvir interpretacije pri čemu su neke načelne teme prevedene u domaći lokalni, društveni, teološki i vjernički kontekst.

Sjećanje na patnju, čak i u formi čitanja muke na Cvjetnicu, treba shvaćati kao **teološki imperativ**. Metz smatra da je kršćanska vjera neraskidivo povezana sa sjećanjem na patnju, posebno na patnju Isusa iz Nazareta (*memoria passionis, mortis et resurrectionis Jesu Christi*). Ovo sjećanje nije samo pobožni čin ili individualno i pijetističko suosjećanje s božanskom patnjom, već kritički angažman prema povijesti svjetske patnje, uključujući holokaust, Jasenovac, Srebrenicu ili Vukovar, kao i sve ratove i nepravde. Protivi se kulturi apnezijske modernog društva koja zaboravlja žrtve i marginalizirane, one na rubovima društava, država i vjerskih zajednica.

Ovo ***opasno sjećanje*** na Isusovu patnju ujedno je kritika malograđanskoga i *buržoaskoga* kršćanstva. Johann Baptist Metz razvija svoju teologiju koja kršćanstvo

poziva da bude aktivno u javnoj sferi, a ne privatizirano ili reducirano na individualnu duhovnost. Kritizira *buržoasko kršćanstvo* koje ignorira društvene nepravde i prilagođava se *statusu quo*, pozivajući na vjeru koja se suočava s političkim i društvenim izazovima. Ovaj esej pokušaj je, na ovaj *metzovski* način, neke od političkih i društvenih izazova (nacionalizam, porast desničarskih pokreta, zaslužnjivanje vjere, političku (ne)odgovornost, tehnološke i ekološke procese) približiti čitateljima i pozvati na jednu vrstu socijalnoga i korizmenog idejnoga *obraćenja* unutar struktura i pojedinaca koji nose, kako političku, tako i religiozno-vjerničku odgovornost.

Metz, upravo u ovoj knjizi, povezuje mističnu dimenziju kršćanstva (osobito suosjećanje s patnjom) s političkim djelovanjem. Posebice, naglašava da prava kršćanska *mistika* nije bijeg od svijeta, već angažman u tom svijetu, posebno u borbi protiv nepravde i solidarnosti s potlačenima. Kako je već navedeno u tekstu o *socijalnom licu vjere*: „Zauzimanje za solidarnost i pravednost neodvojivo pripada naviještanju evanđelja, a u bogoslužju svoje mjesto mora imati ne samo koralno pjevanje nego i urlik siromašnih, za kršćanina ne smiju se razdvajati ‘mistika’, dakle susret s Bogom i ‘politika’, odnosno služenje društvu.“

Na Cvjetnicu se *memoria passionis* – i dalje interpretirajući Metza u kontekstu ovoga eseja – mora razumijevati kao sjećanje na patnju konkretnih ljudi, na konkretnim simboličkim mjestima patnje u povijesti i sadašnjosti. Za njega je Auschwitz nešto što naziva teološkim prekidom (*theologischer Aufbruch*). Metz naglašava da događaji poput holokausta, zahtijevaju novo promišljanje kršćanske teologije i vjere. **Auschwitz** postaje paradigmatički simbol ljudske patnje koji kršćane poziva da preispitaju svoje razumijevanje Boga, ne dopuštajući da govor o Bogu zanemari povijest zla i patnje. U BiH, lokalnom kontekstu paradigmatički simboli mogu biti **Jasenovac, Vukovar, Ahmići** ili **Srebrenica**.

Jedan je drugi njemački teolog, nedavno preminuli Jürgen Moltmann, prigodom obilježavanja četrdeset godina od objavljivanja njegove knjige *Raspeti Bog* napisao: „Nije se bez razloga knjigu Raspeti Bog nazvalo prvom njemačkom teološkom knjigom poslije Auschwitz: Isus je bio ubijen u Auschwitzu. Umro je u plinskoj komori. Isus je mučen u Argentini. Isus je umro na drvu za linčovanje u Americi. **Isus je strijeljan u Srebrenici**. Gdje se god ljude ubija, guši plinom, muči ili strijelja, Raspeti je među njima. On im pripada, oni su njegova braća i sestre. Oni su njegov narod. Imaju udjela u njegovoj patnji.“ Sve ove relacije i povezanosti trebali bi kršćanski vjernici imati u svom obzoru.

Nadalje – slijedeći Metzove teze – mora se prihvatiti da *sjećanje na patnju* nije samo retrospektivno, već i proaktivno – usmjereno na budućnost. Metz povezuje

biblijski koncept *opasnog sjećanja* s eshatološkom nadom, gdje sjećanje na prošle patnje motivira borbu za pravdu i oslobođenje u sadašnjosti. O tomu je, u ovome eseju, napisano, osobito u kontekstu potrebe kreiranja svijesti nove političke odgovornosti među vođama i članovima vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini.

Memoria passionis ujedno je *kritika postmodernog mita o nedužnosti*, smatra Metz. U knjizi se autor suprotstavlja postmodernom relativizmu koji briše odgovornost za patnju. Smatra da kršćanska vjera mora ustrajati na suočavanju s povijesnim zlom, ne dopuštajući da se ono banalizira ili zaboravi.

U tekstu *Krivnja i odgovornost*, pisanog 2024. u povodu UN-ove *Rezolucije o genocidu u Srebrenici*, napisano je sljedeće: „*Od Karla Jaspersa trebaju učiti prvotno srpski, ali i hrvatski i bošnjački intelektualci i filozofi u BiH. Učiti se načinu kako pravilno razlikovati krivnje, kako pisati, govoriti i poučavati o potrebi prihvaćanja odgovornosti, kako osobne tako i kolektivne. Od Moltmanna bi trebali ovdašnji teolozi, religiolozi i vjerski lideri učiti kako shvatiti i prihvatiti Jaspersovu metafizičku krivnju i učiti ljude da, kao pojedinci i kao kolektivi, budu pripravnici nositi sa sobom sramotu svoga naroda, priznati krivnju svoga naroda (...) i surađivati na pokori toga naroda u priznavanju istine i obraćenju srca i ponovnom-postajanju-dobrim, koliko god je to moguće.*“

Pnogo je još dodirnih točaka Metzove *memoriae passionis* sa socijalno-etičkim čitanjem muke Gospodnje koja se sluša na Cvjetnicu. Na kraju, treba spomenuti temu **Europe i potrebe kršćanske odgovornosti**. U kontekstu europeizacije, Metz zagovara Europu koja nije isključivo sekularna, nego ukorijenjena u solidarnosti i *sjećanju na patnju*. Protivi se isključivo sekularnom poimanju Europe koje zaboravlja ili isključuje njezino kršćansko nasljeđe. A to nasljeđe, koje se pamti i živi u supatničkom, solidarnom i svome odgovorno-etičkom potencijalu, može biti garant nade u nove i obnoviteljske procese ne samo *političke* Europe, nego i humanizma i kršćanske vjere kao njezinih najvažnijih identitetskih i etičkih atributa.

EPILOG

Uskrs kao horizont nade i obnovu života

Uskrs je, kaže teolog Johann Baptist Metz, blagdan **opasnoga, provokativnog sjećanja**. Sjećanja na događaje koji su iz temelja promijenili ne samo shvaćanje i razumijevanje čovjeka, nego shvaćanje, razumijevanje i prihvaćanje svijeta u kojem živimo. Gleda li se na to globalno ili lokalno, potpuno je svejedno. Kršćani, a s njima onda i svijet, kojega su oni integralni dio, u tom *opasnome* sjećanju, ponovno pred čovjeka

i njegov život donose usud Isusa iz Nazareta, koji je, iako pravednik i *onaj koji je prošao Zemljom čineći dobro*, zbog svoje potpune vjernosti Bogu i ljubavi prema čovjeku, optužen, osuđen i ubijen od religioznih i političkih prvaka svoga naroda.

Završio je, kako to svjedoče evanđelja, mjerodavni pisani tekstovi kršćanstva, osramoćen i ostavljen na križu, simbolu gubitnika i izdajnika. **Križ** je stoga prvi i osnovni simbol toga provocirajućega sjećanja. Slika Boga na križu koji se dokraja predaje čovjeku, postala je zaštitni znak kršćanstva od njegova početka do danas. Na križu je raspeta pravednost, ljubav, solidarnost, sve one vrijednosti koje je Isus živio i o kojima je govorio i djelima potvrđivao. U Isusu patniku, koji iz blizine čovjeku i vjernosti Bogu umire na krajnje sramotni način, kršćanin, ali i svaki iskren čovjek, treba prepoznati svakoga onoga koji i danas pati koji je progonjen od moćnika, nevin strada zbog vlastitoga uvjerenja, odbačen, isključen ili ubijen iz političkih ili religioznih razloga. I jedne i druge mržnje prepun je današnji svijet.

Naši prostori i naši porušeni međuljudski odnosi, naše predimenzionirane državne i političko-religijske isključivosti, također, uzrokuju isključivanje, odbacivanje, preziranje i osuđivanje *drugoga* i drukčijeg čovjeka. Svijetu opterećenom različitim mržnjama, nesporazumima i sukobima, osobito u Svetoj Zemlji i Ukrajini, svijetu bez smisla i orijentacije, kršćani, u *provokativnom* sjećanju na Isusa, nude novi horizont i prostor nade.

Prva zajednica Isusovih učenika, rastjerana i uplašena događajima Velikoga Petka, nedugo poslije tragedije njihova Učitelja i Gospodina, počela je prvo tiho, a onda i glasno ponavljati i propovijedati jednu veliku vijest: *Naš Učitelj je živ!* Iz straha, iz rezignacije, iz potpunoga besmisla životnih okolnosti, iz pepela i zgarišta jedne smrti, rodio se navještaj nade i radosti. Velika ljubav na križu nije mogla nestati u tami smrti.

Isusove riječi o praštanju, milosrđu, ljubavi, pravednosti, jednakosti, o promjeni čovjeka iz temelja, nisu zanijemile u tami Golgote. One su, u iskustvu prvih svjedoka uskrsnuća, postale još glasnije i čuju se do danas, do svakoga dijela Zemlje i svemira, i do ovih strana, do zemlje Bosne i Hercegovine, do gradova i sela u kojima živimo, do svakoga čovjeka koji ih je voljan čuti.

Taj glas nade koji odjekuje tisućljećima naše uzburkane povijesti, ne daje mira nikome. Nije dao mira ni onim religioznim i političkim moćnicima Isusova doba, ne daje mira ni danas čovjeku koji se hoće sam napraviti *bogom*. Želi, jer ima financijsku, političku ili znanstvenu moć, potisnuti i opet **ubiti** Boga koji pati i umire s čovjekom.

Sjećanje, i to živo sjećanje na raspeta Isusa u kršćanstvu, koje se, u danima Velikoga Tjedna i Uskrs, slavi i obilježava, ne treba dati mira ni nama, suvremenim

pilatima, kajfama i velikim svećenicima. Ne smije nas ostaviti u uvjerenju da su velike vrijednosti istine, pravde, jednakosti, solidarnosti, ljubavi prema čovjeku, umrle negdje tamo na nekome križu, a mi ćemo svoje postupke i odnose mjeriti po našim zemaljskim, ljudskim, pravnim, narodnim, nacionalnim, stranačkim i inim mjerilima. U tome i takvome nemiru koji raskida ljudsku umišljenost i njegov često sebični humanizam, rađa se uskrsna vjera, rađa se nova životna perspektiva, rađa se **nada** za budućnost i jedna posvemašnja novost života i novost odnosa.

Tu **novost** i taj **optimizam** koji opominje, kršćani nude svijetu kao okvir za novu civilizaciju solidarnosti, kao lijek protiv „globalizacije ravnodušnosti“ i kao svoj dar čovječanstvu kojemu neodgodivo treba nada što nosi i usmjerava razdijeljeno čovječanstvo.